

Отримання процесуальних доказів – це виключно процесуальна діяльність уповноважених суб'єктів доказування, яка здійснюється на підставі процесуальних норм, а також за законами логіки.

Первинним елементом отримання доказу є цілеспрямована активна діяльність суб'єктів доказування зі відшукування фактичних даних, їх носіїв та їхнього виявлення, що обумовлюється характером вчинених кримінальних правопорушень та конкретною слідчою ситуацією, яка складається у кримінальному провадженні, враховуючи те, що в результаті кримінального правопорушення утворюються сліди, які залишилися на матеріальних об'єктах речового походження чи у свідомості людей як фактична основа майбутніх доказів.

2) Використання доказів як другий етап доказування – це, з одного боку, практична процесуальна діяльність, а з іншого – розумова, що ґрунтується на законах логіки та знаннях психології й інших наук. Ця діяльність полягає в оперуванні доказами, у встановленні на їх підставі обставин, що мають значення для кримінального провадження, в обґрунтуванні доказами своєї правової позиції сторонами кримінального провадження, в обґрунтуванні відповідних процесуальних рішень уповноваженими суб'єктами, у тому числі й для перевірки вже отриманих доказів та для отримання нових доказів тощо.

Доказування – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, яка тісно пов'язана з об'єктивною реальністю, тобто зі слідами злочину, з об'єктивними обставинами, а іншого боку – з суб'єктивним їх сприйняттям суб'єктами кримінального процесу.

Внутрішніми системоутворюючими структурними елементами кримінального процесуального доказування є такі: об'єкт, предмет, суб'єкт, мета, завдання, засоби, результат. Вказані елементи є взаємозалежними. Їх сутність зумовлена типом кримінального процесу та кримінальними процесуальними функціями, в основі яких лежить процесуальний інтерес суб'єктів (носіїв) цих функцій, який формується на основі відповідних потреб та мотивів суб'єктів кримінального процесуального доказування. Кожен із вище вказаних структурних елементів доказування має свої особливості при реалізації суб'єктами доказування своїх функцій.

Докладно зміст цих елементів розкриті в наших авторських публікаціях.

Реалізація запропонованої нами концепції доказування потребує включення запропонованих положень до чинного КПК України шляхом внесення відповідних змін та доповнень до ч. 2 ст. 91, ст. 93 КПК України та ін., що сприятиме, на наш погляд, підвищенню ефективності кримінального процесу у досягненні мети та вирішенні завдань, що стоять перед ним, а також підвищенню його соціальної цінності.

Список бібліографічних посилань: 1. Салтєвський М. В. Про поняття доказів у новому кримінально-процесуальному законодавстві. *Право України*. 1996. № 1. С. 52–54. 2. Погорецький М. Теорія кримінального процесуального доказування: проблемні питання. *Право України*. 2014. № 10. С. 12–25. 3. Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства України*. 2015. № 3. С. 63–79.

Одержано 18.10.2017

УДК 343.48

Ірина Олександрівна ПОЛІВАНОВА,

аспірант кафедри кримінально-правових
дисциплін юридичного факультету
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

ЩОДО ОДНОЧАСНОГО ДОПИТУ КІЛЬКОХ УЖЕ ДОПИТАНИХ ОСІБ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (2012 р.) у ч. 9 ст. 224 «Допит» передбачає можливість проведення допиту кількох вже допитаних осіб. В ньому відображені суттєві зміни в тлумаченні і правовому регулюванні даного способу отримання доказів

у кримінальних провадженнях, якій раніше називався «очною ставкою». Так, законодавець України вніс наступні суттєві зміни.

1. *Виключив з використання термін «очна ставка», яким позначався даний різновид допиту як окрема слідча дія.* Цим було знято акцентуацію на допиті віч-на-віч осіб-носіїв інформації (свідків, потерпілих, підозрюваних), що відсунуло на задній план взаємний психологічний вплив допитуваних осіб.

2. *Вказав на можливість одночасного допиту не тільки двох (як було за колишнім законодавством), але і більшої кількості раніше вже допитаних осіб.* З одного боку, це розширило коло суб'єктів, які можуть своєю присутністю впливати один на одного під час допиту, а з іншого – значно ускладнило підготовку і проведення.

3. *Надав право приймати активну участь у допиті захисникам чи представникам суб'єктів, які були вже допитані.* Це не тільки ще більше розширило коло учасників, але й створило умови для використання стороною захисту кваліфікованої юридичної підтримки своєї позиції під час допиту.

4. *Визначив мету одночасного допиту кількох вже допитаних осіб – з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях.* За колишнім законодавством вказувалося тільки на підставу проведення – наявність «суперечностей» в показаннях.

Вказані зміни можуть суттєво вплинути на розуміння сутності вказаного різновиду допиту, прийняття рішення щодо його проведення і відповідну тактику реалізації цього рішення.

Термін «очна ставка» походить від давнього виразу «ставити очі на очі», що означає давати показання, дивлячись один одному в очі. Як різновид допиту очна ставка є специфічним психічним спілкуванням, яке розвивається між кількома особами. Характерною особливістю цього психічного спілкування є те, що в більшості випадків, як підкреслюють фахівці у галузі юридичної психології, на початку очної ставки принаймні між двома її учасниками існують конфліктні стосунки і висока емоційна напруженість [1, с. 428; 2, с. 234].

Конфлікт під час одночасного допиту кількох раніше осіб є окремим проявом міжособистісного конфлікту. Соціолог Л. Е. Орбан-Лембрик у процесі спілкування людей між собою відзначає, що можуть виникати часткові суперечності, а може виявлятися й антагонізм позицій, породжений наявністю в них взаємно заперечливих цінностей, цілей і мотивів. Тоді стосунки ускладнюються до такої міри, яка набуває характеру міжособистісного конфлікту. У таких конфліктах може бути висока ціна – вони можуть тягнути за собою розмаїття негативних емоцій, стресів, переживань і розчарувань, що може привести до зміни системи стосунків і цінностей [3, с. 515].

В основу одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб (очної ставки) закладено саме використання міжособистісного конфлікту і пов'язаних з ним емоційних переживань для викриття неправдивих показань несумлінної особи. І ці емоційні переживання найбільш сильні, коли особа, яка оцінює показання (контрагент несумлінного учасника допиту), входить до кола його знайомих і її оцінки важливі у їхньому найближчому середовищі. Саме це робить такий допит гостро конфліктним, в якому слідчий (прокурор) намагається використати конфлікт між певними особами для викриття неправдивості одного з учасників допиту і встановлення істини в кінцевому підсумку. Тому, як справедливо зазначає А. Р. Ратінов, слідчому іноді доцільно спеціально загострювати міжособистісний конфлікт допитуваних осіб шляхом постановки перед ними таких запитань, якими вони викривають один одного [4, с. 217–226].

Підкреслюючи, що очна ставка проводиться для усунення істотних суперечностей у показаннях вже допитаних осіб, В. О. Коновалова і В. Ю. Шепітько звертають увагу, що вона дає змогу вирішити й інші завдання: долати добросовісні помилки допитуваного; перевіряти правдивість показань раніше допитаних осіб; з'ясовувати причини походження істотних суперечностей; перевіряти та оцінювати криміналістичні версії; викривати неправду в показаннях допитуваних (неправдиве алібі, обмова, самообмова та ін.); перевіряти зібрані раніше у справі докази; підсилювати позицію тих чи інших осіб, які дали правдиві показання [5, с. 116].

Ми вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що існують наступні положення, які відображають сутність одночасного допиту кількох вже допитаних осіб:

– такий допит є доцільним для з'ясування причини розбіжностей в показаннях і викриття неправди в показаннях певної особи шляхом здійснення психологічного впливу сумлінних учасників кримінального провадження;

– під час його проведення відбувається взаємний психологічний вплив його учасників, які мають на меті різні цілі;

– очний контакт учасників кримінального провадження завжди пов'язаний з ознайомленням цих учасників з певними матеріалами кримінального провадження і витоком інформації;

– такий допит може бути ініційований підозрюваним та його захисником для здійснення психологічного тиску на ключового учасника кримінального провадження з боку сторони обвинувачення;

– одночасний допит раніше вже допитаних осіб потребує ретельної підготовки і пов'язаний із значними витратами часу (враховуючи його підготовку і проведення);

– проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях є досить ризикованим засобом отримання і перевірки доказів, зважаючи на його можливий негативний результат.

Відтак одночасний допит кількох вже допитаних осіб не є обов'язковою для проведення слідчою дією в ситуації, коли виявляються певні розбіжності в їх показаннях – це є правом слідчого (прокурора), що і знайшло відображення в редакції ч. 9 ст. 224 КПК України. Оскільки при проведенні такого допиту завжди існує ризик погіршення судової перспективи кримінального провадження, то рішення про її проведення повинно прийматися на основі оцінки наявності чи відсутності певних чинників, які дозволяють сподіватися на позитивний результат, розвіяти певні сумніви і побудувати логічну систему доказів.

Список бібліографічних посилань: 1. Романов В. В. Юридическая психология: учебник. М.: Юристъ, 1998. 488 с. 2. Юридична психологія: підручник / Александров Д. О., Андросюк В. Г., Казміренко Л. І. та ін.; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. Вид. 2-ге, доопр. та допов. Київ: КНТ, 2008. 352 с. 3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: підручник: у 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. Київ: Либідь, 2004. 576 с. 4. Ратинов А. Р. Судебная психология для следователей. М.: Юрлитинформ, 2001. 352 с. 5. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2008. 240 с.

Одержано 13.10.2017

УДК 343.13

Віталій Володимирович РОМАНЮК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри кримінального процесу

та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6077-4591>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх не тільки відрізняється за своїм процесуальним режимом, правилами та процедурами від загального порядку кримінального провадження, а й здійснюється з урахуванням власних засад та притаманних йому завдань. Чинний КПК містить розширену систему кримінальних процесуальних гарантій прав неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених, а також у більшому ступені намагається врахувати особливості участі цих осіб у кримінальному судочинстві. Те, що з прийняттям КПК України були зроблені перші практичні кроки на шляху формування елементів нового кримінального судочинства, а саме кримінальної юстиції щодо неповнолітніх, вказується у фаховій літературі [1, с. 25]. Зокрема, у Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, вказано, що ця система повинна забезпечити законність,